

המדיניות הרוסית במזרח התיכון

יון קמחי

מוסקבה ללונדון. האדמה, שיהיה על הרוסים לעבור בה, עשויה מעלות ומורדות. הרים ושימון איך-מים לסירוגים, והוצאת הדבר לפועל יהיה בה משום אופרציה צבאית גדולה ותדרוש זמן רב. לאור שיקול מפוכח זה, הגיעו היועצים הצבאיים הבריטיים לידי מסקנה, ששכר מציאותם של קצת אנשי-צבא בארץ-ישראל, ואפילו הקמת בסיס צבאי קטן, לא יהיה שווה בעיני רוסיה בהוצאות הכרוכות במאמץ יבשתי צבאי, המלור והסיבוכים מדיניים בלתי-משוערים, ובעוד תור-כיה שולטת במצרים לא תיתכן שום פלישה ימית של הרוסים דרך הים השחור.

אכן לדעת רבים, עיונים כגון אלה באפשרות התערבות צבאית רוסית רק מסיחים את הדעת מן הצדדים הפוליטיים והדיפלומטיים החשויים בים של כוונות הרוסים במזרח התיכון, משנס-תיימה המלחמה נחברר שלדיפלומאטיה הרוסית כמה ענינים לענות בהם במזרח התיכון, מגיעי המדיניות הרוסית משמשים בעירוב ומשתנים, אך אפשר להעמידם על שלושה עיקרים:

בראש ובראשונה הדריך את שלנת רוסיה אגפה המזרח-תיכוני החשוף, גם תורכיה גם פרס, כאשר תיראינה לעיני יושבי הקרמל, הן מקפצות הקרובות קירבה מסוכנת למקורותיה התעשייתיים החיוניים של רוסיה: שדות-הנפט אשר בקאווקז ותעשיות המחצבים בדרומה של רוסיה. התבוננות מקרוב אל המדיניות הרוסית בפרס ב-1945, במזרח התיכון ב-1946 ובתורכיה ב-1947, הביאה אותי לידי מסקנה שהרוסים ככל שהם מבקשים לקיים במזרח התיכון מצב של חוסר-יציבות, הרי עיקר כוונתם שחלק-עולם זה לא יוכל לשמש בסיס עיקרי להתקפה אויבת עליהם.

עניין שני לרוסים לענות בו הוא הנפט של המזרח התיכון, כשרחה הנשיא רוזבלט, בוועידת טהראן בדצמבר 1943, את ההצעה שהוצע-עה על-ידי המרשל סטאלין, כי הנפט של המזרח התיכון יהיה נתון לפיקוחם של שלושת הגדולים, גמרו הרוסים, כידוע עתה, לפתוח בהת-קפה מדינית במזרח התיכון, שתכליתה למנוע השתלטות אמריקה על הנפט של כל המזרח התיכון, ולהבטיח, לבסוף, גם לרוסים חלק בה.

אין לך דבר מטעה יותר ממפות גדולות-היקף של המזרח התיכון, במפות אלו מכונסות ודבוקות מדינות המזרח התיכון בצפיפות כזו תחת כנפיה של רוסיה, שמעמדה האסטרטגי הנזח של רוסיה כלפי המזרח התיכון הוא כדבר המוהזק ועומד, אומדן זה של היחס האסטרטגי בין רוסיה לבין המזרח התיכון נעוץ, כפי הנראה, ביסודם של רוב התששות שהובעו מיום שמליאת האומות המאוחדות הצביעה לטר-בת חלוקת ארץ-ישראל: הרוסים יחוש, כבר יכול, להשתמש בסכסוך הערבי-היהודי כאמתלה להציע גדודי-צבא לארץ-ישראל ולקנות דריסת רגל אסטרטגית במזרח התיכון, ההתנגדות למדינת ישראל הצעירה אף היא יונקת מיסוד זה.

חששות כגון אלה יוחסו לדובר המטה הרא-שי האמריקני; הם הובעו על-ידי הסינאטור בריוסט, ורבים אחרים; וביתר הוקף הביעם שופרה של דעת-הקהל הקתולית השמרנית באנגליה, השבועון "טאבלט", "ברית-המועצות", כתב "טאבלט", "עשתה אך מעט למען הציונות, בהשואה לאנגליה ואמריקה, אך אמיצים הם הקשרים בין האנשים העתידים להיות הגפשות הפועלות הראשיות במאמץ ליצור חטיבה צבאית עצמאית בחלק זה של המזרח התיכון". חרדה כגון זו מפני כוונותיה של רוסיה הובעה אך לפני שנתיים, בחורף 1945, בשעה שנראה היה כי הרוסים מרחיבים דריסת-רגל שלהם באזורי-ג'אן אשר בצפונה של פרס, אף אז אחזה בהלה את עתונות העולם ודעת-הציבור הצבאית.

בחזית זו, למרבה הפלא, יש פירצה אחת. המטה הקיסרי הראשי של בריטניה, שהוא בעל נסיון בתחבורה ומלחמה במזרח התיכון אולי יותר מכל גוף אחר כדוגמתו, לא ראה ב-1945 את ההת-קדמות הרוסית בצפונה של פרס כסכנה צבאית חמורה לכל המזרח התיכון, וגם עתה אינו שותף לחששות של אמריקה, כי הסכסוך הפנימי בארץ-ישראל יביא לידי כניסת צבא רוסי.

נסיונם המעשי במרחקים ובשטחים שיהיה על הרוסים לעבור בדרכם מבאקו לתל-אביב, הביא את הבריטים לידי הכרה שהדבר, פשוט, אינו ניתן להגשמה. המרחק בדרך היבשה הוא כ-2500 מיל — הרבה יותר מן המרחק שבין

הם תמכו בקורדיים ובאזרבייג'אנים המתמרדים בצפונה של פרס; עוררו את הקורדיים שבצפון עיראק להתנגד לשלטונה של בגדאד; תמכו בתביעת המצרים להוצאת הצבא הבריטי ממצרים ולבדיקת החוזה האנגלו-המצרי. בעת ובערב נה אחת, הידוק הרוסים את קשריהם עם ממשלת לות קאהיר, ביירות ודמשק ושקדו בדרך כלל לעשות נפשות לאורח-החיים הסובייטי בכל איזור חצי-הסהר הפורה של המזרח התיכון. כל האביב והקיץ של שנת 1946 נמשך הלחץ הדיפלומטי והתעמולתי כלפי הבריטים, ומי שסייר אותה שעה במדינות אלו נגלו לפניו סימני התגברותה של ההשפעה הרוסית במחשבת הפוליטית של התנור עות הערביות הלאומיות. ככל שגברה ההשפעה הרוסית, כן נתמעטה ההשפעה הבריטית, ואילו עמדתה של אמריקה היתה עמדה של אי-התערבות ואי-התעניינות יחסית בהשתלטות-הדברים. תהליך זה הרחיק כל כך, שביוני 1946 אמר לי בירושלים ג'מאל חוסייני, שחזר זה מקרוב לארץ-ישראל מגלותו, כי מצא את התנועה הערבית בארץ אכולת השפעה קומוניסטית. אך בעוד ג'מאל חוסייני מבטיחני, כי הצליח להרחיק את הקומוניזם מן התנועה הערבית, — אמר מזכיר הוועד הערבי העליון, ד"ר חאלדי לעתונאי-החוק בירושלים, כי ערביי ארץ-ישראל יבקשו עזרה מרוסיה, גם יקבלוה, אם בריטניה לא תעניק עצמאות לארץ-ישראל. ד"ר חאלדי לא התפאר בשוא. דבריו שיקפו את הלך-הדעות בקרב הערבים בקיץ 1946 וציינו את שיא ההשפעה הרוסית בפרק ראשון זה שלאחר המלחמה. אך הרוסים טעו בחשבונם. הם הפליגו בעצמת כוחם שלהם. הם ביטלו את ארצות-הברית כגורם שאינו מעונין במזרח התיכון. הם סמכו יותר מדי על כוחן המדומה של תנועות פרו-רוסיות מסוריימות, ועקב טעויות אלו ירדה ההשפעה הרוסית פלאים תוך כמה שבועות.

*

הממשלות האבטוגומיות בצפון פרס חוסלו על-ידי ממשלת טהראן; פשווארי, המנהיג האזורי בייג'אני, נמלט לרוסיה; מוחמד גזא, מנהיג הקורדיים, נתלה קבל עם ועדה, ועמו רבים מעוזריו; נציגי מדינות החבר הערבי נתכנסו בארמון המלך פארוק באנשאס, ושם נמנו וגמרו להכות בארגונים הקומוניסטיים והפרו-רוסיים בארצותיהם. מאות נכלאו במצרים, ורבים מהם בעיראק; בסוריה ובעבר-הירדן נאסרו המפלגות הקומוניסטיות. ההשפעה הרוסית הגיעה לזוטה.

מניעיה העיקריים של החלטה זו בחלקם כלכליים היו ובחלקם אסטרטגיים. תעשיית הנפט הרוסית נחרבה, בעיקרה, משכבשו הגרמנים את רוב שדות-הנפט. הייצור ב-1945 ירד עד כדי 20 מיליון טון — והוא פחות מעשירית שיעור ייצורן של ארצות הברית ולא יותר מתפורקת שדות-הנפט הבריטיים בדרומה של פרס. קימומה של תעשיית-הנפט הרוסית ענין יגע הוא. אם תחמלא תכנית-החומש, שיעור הנפט המופק מכל מקורותיה של רוסיה בשנת 1951 35 מיליון טון, ומוסדות התיכונן הסובייטיים משערים כי לשנת 1966 תייצר תעשיית-הנפט הרור סית לא יותר מ-50 מיליון טון לשנה, ואולם צרכיה של רוסיה, אפילו כיום הנה, באמדים ב-60 מיליון טון לשנה. לא ייפלא, איפוא, שהרור סים נשאו עיניהם למקורות-הנפט העתידיים והבלתי-מפותחים של המזרח התיכון, העתידיים להפיק ב-1951 למעלה מ-90 מיליון טון נפט, ועד 1965 כפליים ויותר משיעור התפוקה הרור סית המשווערת לאותה שנה. שאיפת הרוסים לנפט של המזרח התיכון חזקה היא משום כן, ובמישרים או בעקיפים היתה ותהיה אחד הגוררי מים הנכבדים במדיניות הרוסית במזרח התיכון. השפעה שלישית מכרעת על מדיניות זו היא תביעתה המסורתית של מוסקבה, המנממת במסרתים למן מהפכת 1917 ועתה ניעורה לחיים: התביעה לנמל מים חמים ומוצא-מישרים לים התיכון ולאוקינוס ההוררי, הדיפלומאטיה של סטאלין בשנות-המלחמה החזירה לרוסיה את כל שטחי הקיסרות שאבדו לה לאחר מלחמת-העולם הראשונה, אך לא הקנתה לה גישה לנמל שהוא פתוח כל ימות השנה ומשמש מוצא לימיו האסטרטגיים של העולם.

בחתירתה להגשמת שאיפות אלו, נכשלה הדיפלומטיה הרוסית בסידרה של חישובי-טעות. תחילה הפליגה בשיעור כוחה הצבאי של בריטניה במזרח התיכון. מתוך כך נתכוונו כל מאמצי הרוסים, כתום המלחמה, לרפות את מעמדה של בריטניה במזרח התיכון ולהשיג את סילוקן של כל הצבא הבריטי מאיזור זה. בשעה שהרוסים התקדמו בצפונה של פרס, ואמריקה תמכה — הדבר היה בסתיו 1945 — בהצעה הרוסית, שחילות הרוסים והבריטים כאחד יוצאו מפרס — היו, כנראה, האמריקנים שותפים להשלית הרוסים בנוגע לעצמתה של בריטניה במזרח התיכון. במשך שנת 1946 השתמשו הרוסים בהודמנות זו שזימנו האמריקנים לידיהם.

אחד המדינאים התורכים פירש עמדה זו לאמור: „תורכיה מבקשת לקיים יחסי ידידות עם מדינות ערב, משום שאיננה רוצה כי רוסיה תהפוך אותן לחזית שניה כנגדה; אך השלטונות התורכיים יודעים היטב, שמבחינה צבאית אין לדבר כל ערך; תורכיה מייחסת חשיבות ליחסי קרבה אמיצים עם אחת המעצמות הגדולות, תורכיה בחרה בחירתה ונתיצה לצדן של ארצות-הברית. עתה מובטחת היא, שלא יכריעוה שום לחץ מישרים רוסי ושום השפעת-עקיפים מדינית“. בתורכיה גופה אין עתה, בעצם, כל הבדל בין המדיניות האנטי-רוסית התקיפה של המפלגה התורכית העממית, היא מפלגת-השלטון, לבין מדיניותה של המפלגה הדימוקרטית, היא מפלגת האופוזיציה. המומחים לעניני המזרח התיכון תמיידים, שלפי שעה אנוסים הרוסים למחוק את „המטרה תורכיה“ כדבר שאינו בן-הישג, אך הדינמי-יחשבונות האחרונים של המשלחת הצבאית האמריקנית מדגישים, כי אין מקום לשאננות בנוגע לכוש-ההגנה של הצבא התורכי. אמנם, הלחץ הרוסי על תורכיה נמשך, בצורה זו או אחרת, בלי הפוגה, והתורכים נאלצו לבזוז כוחות רבים על החזקת כמיליון איש המושים ועומדים הזן; אך ברי שהרוסים ריכזו התעניינותם בתשעת החדשים האחרונים במקום אחר, חל חילוף-אוריינטציה בולט במדיניות הרוסית ושינוי-הטעם ניכר. הנסיון לשבור את התנגדות התורכים ולזכות בתמיכתן המלאה של מדינות הערבים נכשל. התכניות שגמלו במוס-קבה על קונגרס מוסלמי נזנחו. וארחות עוליי רגל אַל מבה מן המוסלמים הסובייטים חדלו. משהבינה מוסקבה, כי השלב השני של מדיניות המזרח התיכון הרוסית שלאחר המלחמה נכשל אף הוא, עמדה כנראה על טעותה. בריטניה לא היתה עוד האויב העיקרי במזרח התיכון. בחודש מארס אשתקד, כשנודעו ארבעת המיניסטרים לעניני-חוץ במוסקבה, נודמו סטא-לין לשיחה אישית עם באָוין. הוא אמר לבאָוין, שברית-המועצות לא תתנגד למציאות צבא בריטי במזרח התיכון, בארץ-ישראל, עבר-הירדן, מצרים ועיראק, אם לא יכניסו הבריטים צבא אמריקני לסייע בידיהם. לשון אחרת: הרוסים לא יתנגדו עוד לכך, אם המזרח התיכון יוסיף להיות איזור-השפעה בריטי, אך התנגדו יתנגדו אם המזרח התיכון יהפך לאיזור של פעולות אנגליות-אמריקניות מתואמות. הבריטים נהגו זהירות בתשובתם. באָוין נתן

הגורם החדש שהפתיע את הרוסים היה השינוי במדיניות ארצות-הברית, את אי-ההתערבות המיר טרומן במתן סיוע לממשלת פרס; הוא שלח מהנדסים, יועצים צבאיים ומומחי-כספים, לבדק הבית בפרס. עניינה של אמריקה בכל ארצות המזרח התיכון הוטעם, בנוסף על כך, על-ידי התרחבות אינטרסיה-הנפט של ארצות-הברית בערב הסעודית. ארצות-הברית תתמו על הסכס שהקנה להן את מתצית תפוקתם של שדות-הנפט הבריטיים בדרומה של פרס. צינור-נפט משותף לאנגלים ולאמריקנים נועד לעבור משדות-הנפט הבריטיים שבפרס דרך ערב לים התיכון. בהמשך שנת 1946 עמדו הרוסים על טעותם, הם הסתלקו במישרים ובעקיפים מצפון פרס; ולא התאמצו עוד לחדש את השפעתם על ממשלת פרס. הם ביקשו להסתגן למזרח התיכון מפינה נידחת לפי הערך של צפון-פרס, אך נתקלו בהתנגדות וניגפו, ומעתה שינו טכסיסם. כמה מומחים למזרח התיכון, ביחוד בתורכיה, סבורים שבעצם לא היו מעולם פעולות הרוסים בצפון פרס מכוונות כנגד טהראן ולא נועדו מלכתחילה להרחיב את ההשפעה הרוסית על פרס כולה. לדעתם לא נתכוונה רוסיה אלא לתורכיה, והעמדות הרוסיות בצפון פרס לא נתפסו אלא כדי לאגף את המחוזות המזרחיים של תורכיה ולהיכון לצעד הבא: התביעה לבדיקת חוזה מונטרה, המסדיר את שליטת התורכים בדרדנלים; והתביעה להחזרת המחוזות המזרחיים קארס וארדהאן מתורכיה לרוסיה. וכך היה סדר-הדברים: התקפה על אגפה של תורכיה באזורביגאן; אחריה — לחץ-מישרים על תורכיה; ולבסוף, משנכשל גם לחץ-מישרים זה, באה התקפת-איגוף שניה בדצמבר 1947, על אגפה המערבי של תורכיה, באמצעות „ממשלת“ הגנרל מארקוס. תביעותיה של זו כללו החזרת תראקיה המזרחית ואינטרנאציונאליזציה של המצרים וקושטא. נראה שיש מידה ניכרת של אמת בסברה התורכית. תורכיה היא, בלי ספק, אבן-הפינה בבניין המזרח התיכון שהקימו בעלות-הברית, ביחוד לאחר מלחמת-העולם השנייה, אם תמוטט תורכיה, או תיהפך למדינה נתינה של רוסיה, ייפתח המזרח התיכון לרווחה לפני ההשפעה הפרו-רוסית. בכך הודו לא רק הבריטים והאמריקנים, אלא גם רוב מדינות ערב. עיראק ועבר-הירדן, ביחוד, הבטיחו לתורכיה את מלוא תמיכתן, אולם התורכים נהגו זהירות בתשובתם.

במדינה היהודית לא היתה לא קנוניה מתוכנת יפה ולא תכנית מרחיקה, אלא תקוה אחרונה. שאולי יהיה הדבר עדיף מלא-כלום ואולי יוצל מה בדרך זו ממפולת מדיניותה במזרח התיכון.

ואולם עד שמליאת אר"מ מדיינת בהקמת מדינה יהודית והצירים הרוסים והאמריקנים תוקעים כף זה לזה, עשתה המדיניות הרוסית עוד מאמץ אחד לזכות בתמיכתם של הערבים. ראשי פרקים של הקו הוותן במאמר ראשי ב„פראבדה“ ובמאמר ארוך שפורסם ב„גובויה ורמיה“ („ניו טיימס“). „האימפריאליזם האמריקני, המבקש להשתלט על המזרח הערבי, משחק מישחק כפול, מצד אחד, תומך הוא בשותפו הבריטי המך, בהשתמשו בצבא הבריטי ובמני גגון שירות-הידיעות הבריטי הקולוניאלי ככוח משטרה נגד תנועות-השחרור הערביות. מצד אחר, מזרזות ארצות-הברית בשאת את התפשטותן הכלכלית, בתפסן עמדות בריטיות בזו אחר זו.“

בעל המאמר מתרה בערבים, שלא יתפתו לידידיהם הכוזבים לעשות את ארץ-ישראל לענף ינם העיקרי, אלא יכוונו דעתם למאבק האמתי, לשם סילוק ההשפעה הבריטית והאמריקנית מן המזרח התיכון, אם יעשו כן, יזכו לתמיכתה הנאמנה של ברית-המועצות במאמץ זה.

למקרא רמזים אלה, ניתן לצפות, שבתורת שלב ראשון בהתקפה סובייטית זו, שתכליתה לשוב ולזכות בידדותם של הערבים, תיערך התקפה מדינית בקנה-מידה גדול על שרידי העמדות הבריטיות במזרח התיכון, על הצבאות הבריטיים בעבר-הירדן ובאיזור-התעלה במצרים, ואחרי-כן אולי גם על זכויות-הנפט הבריטיים בדרום פרס. השלטונות הבריטיים נוכחו לדעת, במוצאי שנת 1947, שלנוכח לחץ סובייטי כגון זה, המשמש סעד לנחשול העולה של הלאומנות הערבית, אי-אפשר יהיה להוסיף ולהחזיק לאורך ימים את חילות-המצב הללו במדינות ערב. אי לזאת חל שינוי-השקפות ניכר במשרד-החוץ. רעיונות חדשים אלו החלו ללבוש צורה בשעת דיוני אר"מ בשאלת ארץ-ישראל והשיחות הפרטיות, שלא העלו כלום, בין השגריר הבריטי בקאהיר והממשלה המצרית, והם נתגבשו למסכת חדשה של מדיניות בריטית בחודש ינואר השנה. הבריטיים נטלו בידם את היוזמה למדיניות אקטיבית ביסטיית במזרח התיכון — אך הפעם נשתנתה מן המדיניות הבריטית הקודמת בדבר אחד.

הוראות מדוקדקות למשרד-החוץ, למנוע כל פעולה, שיש בה לעורר חשד על מדיניות אנג' לית-אמריקנית מתואמת במזרח התיכון.

לפיכך, משהציעה ממשלת ארצות-הברית, מיד לחזירתו של באוין ממוסקבה, את תיווכה במשא-ומתן היגע שבין בריטניה למצרים, בענין חוזה-הברית שלהן, השיבה ממשלת בריטניה למיניסטרו-החוץ של ארצות-הברית, לפני שנתפרסמה ההצעה ברבים, שהיא מעדיפה כי אמריקה לא תציע את תיווכה, אותם הימים עדיין היה באוין מעונין בקיום המדיניות הרוסית של נייטראליות למעשה, אשר עליה דיבר המארשאל סטאלין. הרוסים עמדו בדיבורם, במשך כמה חדשים לאחר שיחת מארס נמנעו מלתמוך בתביעותיה של מצרים כלפי בריטניה. גם בשאלת ארץ-ישראל, בועדה לקביעת עובדות מטעם אר"מ, היתה ההשקפה הקומוניסטית בלתי מחייבת בכל ענין שבו שנתה מהשקפת הבריטים. היתה זו תקופה של תהייה ושהייה לדיפלומטיה הרוסית. ביחסים עם הערבים לא התקדמה כלל; ואשר ליהודים, הרי הניחה בלבם ספק-מה כלפי המדיניות הסובייטית בארץ-ישראל; דבר אחד בלבד ברור היה — שמוסקבה טורחת למנוע התפשטות ההשפעה האמריקנית במזרח התיכון, אך עד מהרה נתברר לרוסים, שהם משחקים משחק הנידון להפסד: חברות-הנפט האמריקניות מרחיבות את השפעתן על פני כל חצי-אי ערב, והבריטים, בטובתם או שלא בטובתם, הם למעשה שותפים למדיניותן של ארצות-הברית. הצבא הבריטי הוא כשריון שמאחריו נתפשטה ההשפעה הכלכלית האמריקנית ברחבי המזרח התיכון.

המשבר בא במזרח התיכון ובאירופה בעונה אחת, כשפרש מולוטוב מהועידה המכנינה את חכנית מארשאל, בקיץ אשתקד, בפאריס. הקיץ הקץ גם על אותו הסכם בשתיקה של סטאלין באוין ממארס הקודם. המדיניות הרוסית במזרח התיכון כמעט שניסתה כל קלפיה, שוב לא היו לרוסיה כל ידידים, תומכיה מועטים היו ובעצם לא היו לה כל קשרים במזרח התיכון. עתה החלה לתמוך בהקמת מדינה יהודית ובחלוקת ארץ-ישראל, אפשר עוול הוא לתאר את הסיבה והמסובב בצורה כזו, ללא כחל ושרק. אין ספק, שגם רחשי-אהדה וטעמים של הומאניטיות טילאו תפקיד בכאן, אך המדיניות הרוסית היתה תמיד ריאליסטית למדי שלא תהיה מושג פעת מסנטימנטים בלבד, לנוכח המדיניות הרורית הקודמת במזרח התיכון, הרי התמיכה

שינויי-מדיניות נוקבים חלו לשמה של תכנית זו. ראשית, הוכנס בעניין מיניסטריון החוץ האמריקני, ובשעה שנודעו למארשל כוונותיו של באוין בנוגע לאיחוד אירופה, נודעה לו גם התכנית החדשה בעניין ברית מזרח-תיכונית. משרד-החוץ בלונדון מרוצה היה מקבלת-הפנים שרעיון זה זכה לו בולשינגטון וניגש ברוב בטחון להגשמת התכנית החדשה. החשובה שבהחלטות הבריטיות היתה ההסרת לקות מתקנת פשרה עם מצרים והמסקנה היוצאת מזה, שהרוסים עתידים מכאן ואילך לתמוך בהתנגדותה של מצרים לבריטניה ולהשתמש בלאומנות המצרית לשם שבירת החזית הפרו-בריטית בחבר הערבי ובתוך ארצות ערב. המסקנה השנייה היתה, שהמדינה היהודית החדשה עתידה אף היא להיעשות כר פורה לפעולות סוביטיות, לאו דווקא משום שהיהודים רוצים בכך, אלא משום שמדיניותה הנייטרלית של בריטניה ומדיניותה ההססנית של אמריקה יטילו בהכרח את היהודים לזרועותיהם של הרוסים, ממש כשם שממשלת ספרד הריפובליקנית נאלצה לבקש עזרת רוסיה משהכריזו צרפת ובריטניה על מדיניות אי-ההתערבות שלהם ב-1936.

סידרת החושים החדשה עם מדינות ערב נועדה, איפוא, בעיקר להקדים רפואה להתפשטותה של ההשפעה הרוסית דרך מצרים והמדינה היהודית ולבודד את מצרים והמדינה היהודית מן הצד הדיפלומטי למען תופחת השפעתן לעתיד לבוא במזרח התיכון, כל קושי לא היה צפוי בנוגע למדינה היהודית, שעדיין לא נולדה, אך הבעיה המצרית חמורה היתה יותר, אכן, הממרה שלה הבריטית בדקה ומצאה סידרה שלימה של סתירות במדיניותה. סיכוייה של שרשרת הבריטיות החדשה נתמעט והלך, אחר המשא-ומתן על חוזה עם עיראק בלונדון נערכו בחפזן שיחות על חוזה עם הנאמן בבני-בריתיה של בריטניה במזרח התיכון, עבר-הירדן.

אולם שליחיו של המלך עבדאללה נכזבו קשה משנפגשו עם באוין. באוין אמר להם, שבריטניה שינתה את מדיניותה בעניין תכניתו של עבדאללה להקמת סוריה רבתי. לא זו בלבד שבריטניה מתנגדת לרעיון סוריה רבתי, אלא אף לתכנית המצומצמת של סיפוח החלק הערבי של ארץ-ישראל היא מתנגדת. זניחת ילדי-השעשועים הבריטי עבדאללה נועדה להרחיב את הברית על סוריה, שעד כאן עמדה מחוץ לאיזור-ההשרפה הבריטי, ואף לעורר את המלך איבן סעוד

ממשלת בריטניה הביאה הפעם את השקפותיה לפני הממשלה האמריקנית וזכתה לא רק להסתייגות כמה-שבשתיקה מצדה, אלא גם להבטחה נאמנה, כי ארצות-הברית תתמוכנה במדיניות הבריטית החדשה, ומדיניות זו אף היא היתה אחוזה ודבוקה בכוונותיה של רוסיה; לפי שעה הוכרחו הרוסים לעבור להתגוננות דיפלומטית.

התכנית הבריטית החדשה לא היתה תכנית לזמן ארוך, ערוכה בבהירות לכל פרטיה, אלא צצה ועלתה מתוך סידרה של החלטות לשעתן, יותר בדרך אקראי מאשר במחשבה תחילה. ראשיתה במשא-ומתן לעשיית חוזה חדש עם עיראק, שמונה חדשים תבעה עיראק שינוי החוזה, שעל פי דין לא היה נתון לשינוי אלא לאחר שנתיים. לאחר דיוני ארמ' בעניין חלוקת ארץ-ישראל ראו הבריטים שעתי-כושר לעצמם לאור עמדתה הנייטרלית של בריטניה, לפתוח במשא-ומתן על חוזה חדש, הוחלט בלונדון לעשות חוזה זה דוגמה ומופת לכל מדינות ערב, להריאותן מה עוד יש לאל ידה של בריטניה לעשות למען ידידיה ובעלי-בריתה.

הובטחה לעיראק תמיכה צבאית כאשר לא הובטח מעולם לשום ממשלה אחרת בחוזה ידידות בריטי, הילה של עיראק עתיד היה לקבל אימוץ צבאי ואימוץ חיל-אוויר וכל מין ציוד בנשק, אווירונים וספינות מן הטיפוס החדש ביותר, וזכות-עדיפות שוה לצבא בריטניה הגדולה. חתימת החוזה בפורטסמות נערכה ברוב פומבי שלא היה כדוגמתו למן חתימת האנטאנט קורדיאל בשנת 1906.

החוזה נועד לשמש מטרה כפולה: להחדש יחסיידידות אמיצים בין עיראק לבריטניה; ולהעמיד את עיראק בראש מדינות החבר הערבי, ועל ידי כך להחליש את עמדתה של מצרים, שעד כאן מילאה את התפקיד הראשי בחבר הערבי. בעוד המשלחת העיראקית עושה בלונדון, בא סיר רונאלד קמפבל, השגריר הבריטי בקאהיר, ללונדון למסור דין-וחשבון על שיחותיו האישיות עם ממשלת מצרים, דין-וחשבון זה שיכנע את מיניסטרו-החוץ, שאבדה כל תקווה לעשות חוזהידידות חדש עם מצרים, נוכח הלך-הרוח האנטי-בריטי של מצרים נשקפה סכנה שבריטניה תקפח גם את החבר הערבי כולו כבעל-ברית. מכאן עלתה התכנית לעשות את החוזה עם עיראק אבטיפוס לשאר המדינות הערביות והמוסלמיות ולהתחיל בהקמת בניין דיפלומטי, נוח יותר, שיבוא תחת החבר הערבי.

זו הטילה מעין פאניקה במחלקת המזרח התיכון של מחלקת המדינה בוושינגטון, ובעקב הבהלה הסתלקה ממשלת ארצות-הברית מתמיכתה בתכנית החלוקה.

אין ספק שעיראק היא אנטי-בריטית; אך אין היא פרו-רוסית. אולם אפילו כמדינה נייטרלית מוחזקת היא בעיני האמריקנים פתח סכנה לאסטרטגיה האנגלית-אמריקנית במזרח התיכון. ויש משום אמת בכך. רחוקה מלהיות אבן-פינה במערכת-הבריתות החדשה של בריטניה, עיראק הריהי החוליה הרפויה ביותר במערכת ההגנה האנגלית-אמריקנית של המזרח התיכון.

האמריקנים, אם לא הבריטים, מכירים במצב זה ומקווים, כי המילוח לפיתוח בן 300 מיליון דולאר עשוי להצילו. בינתיים משחק המלך עבדאללה בקלפיו, ברוב ערמומיות, כרגיל. הוא קיבל עליו את הדין בהסתלקותם של הבריטים מתכנית סוריה רבתי וחתם על חוזה חדש עם בריטניה, על אף מחאות החבר הערבי. הוא התבונן אל עיראק וסוריה ואל המופתי, שכל גדולת שחרורה של ארץ-ישראל נפלה בחלקם. הוא נשא את כל הפגיעות והעלבונות בדומיה. והנה בא יום 22 באפריל, וכיבוש חיפה. הבריטים, דומה, החלו לעיין מחדש בהתנגדותם לתכנית עבר-הירדן רבתי; מנהיגי הערבים שמו פניהם להתבצע-עמון לבקש את הסדו של עבדאללה. עבדאללה החל לאסוף את יבול זהירותו, אורח-רוחו ואדישותו כלפי דעת-הקהל העולמית — פרט לדעת הבריטים.

וכל זמן שעבדאללה יעמוד בראש הקואליציה הערבית תנוח דעתם של הבריטים והרוסים יחיה לבם מלא דאגה. מערך-הכוחות במזרח התיכון התחיל לובש צורה. הבריטים תומכים בעבדאללה; האמריקנים והרוסים כאחד משתדלים למשוך לצדם את עיראק וסיכוייהם שקולים. על הרקע הזה מתבררת למדי מדיניותה של רוסיה לגבי ארץ-ישראל. לנוכח תזיה אנגלו-אמריקנית מלוכדת, על אף הכשלון העיראקי, עומדת, למעשה, ברית-המועצות בצד ללא ידיד בעל-השפעה בקרב מדינות המזרח התיכון ומי עוטיהן. התמיכה במדינה היהודית היא מעין ביטוח-משנה כנגד אפשרות זו. אין בזה כל מעשה-שטן. שיקול טבעי הוא בתחום מדיניות-הכוח השולטת בעולם, ומבחינה זו אין להתעלם ממנו.

הצטרף לחוג הנבחר של בעלי-הברית החדשים. ואף על פי כן, עוד היתה דאגה בלב הבריטים. הם לא ראו לפניהם, בשום ארץ מארצות ערב, מנהיגות חזקה ומקובלת, מטיפוס המנהיגות המערבית, שתוכל, אם תועמד בנסיון, לעמוד בפני זיווג הלחץ הרוסי והלאומנות המצרית. על כן החלו כמה מפקידיו הראשיים ומרחיקי-הראות של משרד-החוץ לפרוש רשתם מעבר מזה, ביקדו שו להכניס בעבי הקורה את פאקיסטאן על 80 מיליון מוסלמים, ומדינאיה ופקידיה המוכשרים שקנו תורה מפי הבריטים. פאקיסטאן, סברו, תהיה אבן-פינה של החבר החדש. היא תקנה לו חזון חדש והשקפה רחבה יותר כדי שיוכל לעמוד בפני הסכנות הנשקפות לבריטים מן המערך החדש במזרח התיכון. תורכיה, פרס ואפגניסטן אף הן היו עתידות להיכלל בחבר החדש, אך מדינות אלו נחשבו פחותות-ערך לעומת התפקיד החדש של ראש המוסלמים במזרח התיכון שנחלק לפאקיסטאן.

ב-15 בפברואר, בשעת טקס חתימת החוזה החדש עם עיראק, היתה דעתו של משרד-החוץ וחזקה עליו. „המצרים פניהם ודאי סומקוה מרוגז“, אמר אחד הפקידים המרוצים. הדברים היו שמחים. הרוסים הוכו בתמהון. המצרים נעזבו לנפשם. דומה היה, שמדיניות המזרח התיכון של באזין, אשר כה רבו החולקים עליה, עלתה יפה והתחילה נושאת פירות.

והנה באה שעת הדין. אחרי המחאות בבגדד התחולל ב-27 בפברואר „קרב הגשר“. ארבעים מפגינים נגד החוזה החדש נהרגו. אך יד המפגינים היתה על העליונה. ממשלת סאלח ג'אבר, שחתמה על החוזה, נתפטרה. העוצר והממשלה החדשה הבטיחו לעמם, שהחוזה החדש עם בריטניה לא יאושר.

הנה כי כן, אבן-פינה של המדיניות הבריטית טית החדשה במזרח התיכון נתפוררה כגוש חמר. אך דחתה עיראק את התכנית הבריטית, בדקו ומצאו גם סוריה גם אבן סעוד קשיים שונים כהכנותיהם לשיחות בעניין החוזה. לעת סוף פברואר ראו הבריטים והאמריקנים, והנה חלל ריק נוצר במזרח התיכון; כמוכן שאלו לסיבת הדבר. שהמדיניות הבריטית טעתה — דבר זה לא העלו על הדעת. על כן נזדרזו הבריטים והאמריקנים כאחד והסיקו מסקנה, שהתמוטטות המדיניות הבריטית החדשה נגרמה בראש וראשונה על-ידי ההשפעה הרוסית בעיראק. תגלית